

МІСЬКА ПРАВОВА СИСТЕМА: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ, ІНТЕГРАТИВНІ ТА НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ

УДК 340.1

Ю. Оборотов,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЬКЕ ПРАВО ЯК ІМУННА СИСТЕМА

Право виступає як цивілізаційна константа, оскільки існує в найбільш різноманітних цивілізаціях і культурах. Багато в чому це визначається тим, що право відповідає потребам розвитку людини від ситуації соціального хаосу до соціального порядку, створюючи умови для узгодження інтересів індивіда в межах соціальної цілісності, що саме пов'язано з високим рівнем надійності права як найважливішого складника сучасної соціальної системи. При цьому використовуються такі концептуальні ідеї людського існування, як збереження традиції, еквівалентність, інституціональна визначеність, владна забезпеченість права. Усе розмаїття правового життя культур і цивілізацій пронизане цими концептуальними ідеями, які в процесі соціального розвитку затверджуються та відтворюються як принципи права в правовому менталітеті, правовому мисленні, правових нормативах і цінностях.

Характерно те, що право, незважаючи на зміни в правовому розвитку від доби премодерну (традиційного суспільства) через добу модерну (Нового часу) до доби постмодерну, зберігає свої концептуальні особливості. Такими, зокрема, є принцип еквівалентності відплати (терези як символ правосуддя), розмежування правового й морального мислення в усі епохи людського буття, принцип інституціональної ви-

значеності, вираженої в існуванні суду, який зберігає свою стійкість і значимість, пройшовши крізь століття й покоління. Концептуальні підстави права отримують своє втілення в особливостях мови права та специфіці правового мислення. При цьому мова права та правове мислення не лише є визначальними факторами розвитку професійної правової культури як центру правової культури суспільства, а й безпосередньо пов'язані з правовим менталітетом, правовими традиціями та правовими інститутами – цими засобами правової трансляції цивілізаційних підстав людської ідентичності й соціальної цілісності. Можна стверджувати, що правовий спадок суспільства, який включає різноманіття правових явищ, отримує своєрідність не стільки через використовувані джерела права, як це прийнято вважати, скільки у сформованій системі правового транслявання, що включає мову права, правове мислення, правовий менталітет, правові традиції й правові інститути.

Конфліктне призначення права та його здатність забезпечувати цілісність людським спільнотам у різних цивілізаціях і культурах приводять до розгляду імунної властивості права.

Постановка питання про право як імунну систему суспільної організації пов'язана з ім'ям Н. Лумана, який, зокрема, зазначав: «Надійність, за-

безпечена правом, ґрунтується саме на тому, що комуціювання очікувань продовжує функціонувати також у разі суперечності, нехай навіть зі зрушенням щодо нормального способу комунікації, з іншими параметрами приєднання» [1, с. 489–492]. Тому головне призначення права полягає не в тому, щоб відбувалось якомога більше законних дій і якомога менше незаконних або реалізовувалось громадський порядок усупереч вільному розвитку людської волі. Учений писав, що «право має виконувати функцію імунної системи та призначене для цього».

Історія розвитку права дає яскраві приклади виконання ним свого імунного призначення. Так, у «Шестикнижжі» Костянтина Арменопула у статті «Про вид у будинок сусіда» говориться: «Деякі із цікавих і заздрісних людей забороняють іншим будувати будинки, звідки можна дивитись у будинок сусідів. Однак цього і закони не забороняють, і за старими будинками не видно, щоб древні цьому противились: усі будинки стоять один проти іншого і жоден із древніх на це не досадував. Тому й ми не вважаємо за шкоду, щоб від одного будинку видно було в інший, а хто вважає це за шкоду, той нехай затулить будинок свій, щоб усередину не було видно, решітками або загородить чим хоче, але іншому нехай не заважає будуватись, бо несправедливо, щоб хто-небудь затуляв свій будинок із причини шкоди іншого» [2].

З тексту наведеної правової норми постає її імунне призначення для міських поселень, що виражається в таких положеннях: а) не допустити виникнення конфліктів під час будівництва будинку шляхом збереження існуючого порядку у сфері будівництва; 2) нормативно-правовою підставою забезпечення стійкості під час вирішення питання про будівництво будинку є закони та звичаї предків; 3) здійснення права на домоволодіння й на будівництво будинку не може обмежувати права інших осіб, тобто встановлюється недопущення зловживання правом.

Зв'язок надійності права з його імунною властивістю яскраво простежується в сучасному праві. Зауважимо, що сучасне право характеризується його приналежністю до ХХІ століття та пов'язане з нестійкістю догми права – головного надбання колишніх часів. Догма права стає плинною, що не лише позначається на буденній і компетентній правосвідомості людей, а й підриває підстави професійної правосвідомості. Юристи втрачають стійку законодавчу базу для прийняття правових рішень та дедалі більше спираються на імунні властивості права, покладаючись на власну правову культуру й правовий досвід, запозичуючи матеріал для рішень у доктринальній сфері і сформованій юридичній практиці.

Для розвитку сучасного права актуальне питання про те, як зберегти надійність права в умовах різкого загострення протиріч у змісті самого права, а саме суперечності права на несхожість (індивідуальність) і права на однаковість (соціальність). Справді, виявляється, що право доби модерну спрямовувалось на утвердження соціальної однаковості, нівелювало індивідуальність. Однак право доби постмодерну прагне стверджувати індивідуальність, наполягаючи на неподібності як визначальному складнику соціального простору.

Сучасне індивідуалізоване суспільство задає високий рівень конфліктності буття, зумовлюючи посилення значення права як засобу вирішення конфліктів (конфліктне призначення права). При цьому установка права на персонального користувача приводить до того, що закон перестає сприйматись як сакральне начало, оскільки нормативне регулювання дедалі частіше підміняється доцільністю й координацією. Деперсоналізація права доби модерну замінюється пошуками правової особистості доби постмодерну.

Колишнє використання імунної властивості права перестає спонукати суб'єктів зважати на своє оточення, обмежувати власні бажання. Річ у тім,

що в умовах модерну ці вимоги права сприймалися як традиційні, звичайні та фактично не порушувались. Не випадково проблема зловживання правом у минулі часи була екзотичною, не зачіпала різні сфери правової реальності. Постмодерн приніс повсюдне поширення ігнорування індивідом іншого й тієї цілісності, до якої він належить. Із цього постає наростаюча кількість ситуацій зловживання правом та водночас нормативних спроб їх регламентації в найбільш різноманітних сферах правового регулювання (від галузі цивільного до кримінального права). У наш час комплекс правоутворюючих факторів набуває дедалі новіших обрисів, що визначається не лише існуванням такого потужного чинника еволюції права, як глобалізація, а й людською суб'єктивністю, де на рівні ментальності відбуваються динамічні процеси, що визначають сучасний ландшафт буття права та особливості його імунної властивості.

Можна констатувати, що класичне право було звернене до нормативної суб'єктивності, характеризувалось стабільністю, самозвітністю, орієнтацією на непорушні принципи. У сучасному праві всі ці характеристики поставлені під сумнів, оскільки дають про себе знати невизначеність і приблизність у здійсненні права, детериторізація суб'єкта як відображення глобалізації, атемпоралізація суб'єкта як фрагментація людського існування.

Розчинення особистості в різноманітних і незв'язаних шарах масової культури розхитує традиційні соціальні інститути, а фрагментарність та різноманітність існуючих цінностей підривають сформовану нормативність, у тому числі правопорядок, призводять до втрати стійкої приналежності людини до певного способу життя, позначаються на його ставленні до права. На тлі захопленості власним іміджем і своїм життям відбувається скорочення набору загальнозначущих норм і цінностей [3, с. 80], не лише поширене незнання загальних начал культури, виражених у праві, а й стираються грані між нормою

та патологією. Помітною стає відмова людини від тієї суб'єктності, яка представлена в концентрованому вигляді в праві європейської цивілізації. Фактично руйнується звична суб'єктивність як активне й відповідальне начало буття в нормативно організованому суспільстві, а інституціональні структури вже не можуть погоджувати діаметрально розбіжні цілі та інтереси. Усе це призводить до підриву імунної властивості права, його можливості бути сферою узгодження інтересів і системою подолання конфліктів. Можна констатувати, що сучасне життя створює великі труднощі на шляху правової соціалізації людини, її становлення як правової особистості, оскільки складається ситуація несприйнятливості права та відмови від руху до правової суб'єктності.

Сучасна людина перебуває ніби в двох вимірах, що визначають її роздвоєння: з одного боку, вона живе в кордонах цивілізації, спрямованої до центрації, а з іншого – у культурі, налаштованій на децентрацію. Однак ситуація, що деіндивідуалізація права не може бути перешкодою для його використання як сфери персоналізації, навряд чи в сучасному суспільстві можлива поза правом. Тому традиційно визнаний пріоритет об'єктивного права над суб'єктивним втрачає сенс. Суб'єктивне право виводиться в центр правової реальності, відображаючи плюралістичну картину буття. Не випадково навіть уявлення про право (праворозуміння) починає виходити не з регулятивних його характеристик, а з координації дій суб'єктів і сфер їх соціального буття.

Як справедливо зазначено в юридичній літературі, ми сьогодні тільки наближаємось до того, що стало майже аксіомою в дореволюційній юриспруденції, а саме до розуміння того, що суб'єкт права, правова особистість є зовсім не правовою посередністю як певна типова фігура, а індивідуальністю, правовою особистістю.

З проблемою змін в імунній системі права та постановленням суб'єктивно-

го права в центр правової реальності пов'язані твердження про необхідність визнання особливої форми буття права – актуального права, що має свої специфічні джерела, сформованого особливими шляхами та особливими суб'єктами. Це актуальне право розглядається як сукупність норм, створюваних громадянським суспільством і державою у сфері законодавчого регулювання під час реалізації права та виконання функцій конкретизації, адаптації й корекції законів, оновлення правової системи [4].

У сучасних умовах особливо важливе утвердження ідеї багатогранності суб'єкта права як правової особистості, яка містить у собі різноманітність правових зв'язків. Зауважимо, що уявлення про суб'єкта як певне начало всього правового, вихідну точку відліку всіх правових явищ і центр системи правових координат дає змогу подолати ту неспроможність механізму дії права, яка дедалі більшою мірою помітна у зв'язку з високим рівнем індивідуалізації суспільства. Фактично індивідуалізоване суспільство – це виклик праву, яке має реагувати на цей виклик не лише виведенням суб'єкта в центр правової системи, а й відповідною персоналізацією всіх компонентів правового буття, що відображається в його імунній властивості. У представленому ракурсі перспективним є розгортання досліджень у межах правової антропології, де здійснюється кореляція «образу права» й «образу людини» стосовно сучасного стану правової реальності [5, с. 232–233]. Кардинальні зміни «образу людини» доби постмодерну повинні відповідними новими положеннями підкріплювати «образ права», який традиційно виходить не лише зі здібності людини бути суб'єктом права, а й із визнання права за іншими бути такими ж. На нашу думку, персоналізація права за доби постмодерну не тільки принципово змінює становище суб'єкта права в правовій системі, а й формує розгорнуту палітру фарб, за допомогою яких може бути виписана індиві-

дуалізація правового життя сучасного суспільства.

Незважаючи на загальнотеоретичний статус, будь-яка дефініція права розглядається насамперед у призмі її практичного використання. Зауважимо, що неминуче існування різноманітності визначень права пов'язане з його багатолікістю, незвідністю до норм, відносин, ідей. Більше того, різноманітність визначень права зумовлена такою його існуванням в інституціональному, загальносоціальному й філософському вимірах [6], коли досить складно перекинути місток від права як нормативної системи до права як еталону свободи, справедливості, порядку. Однак особливості розвитку людини, суспільства й держави постійно диктують цю необхідність розвитку дефініції права, тому неминуча поява нових його характеристик і визначень.

Сьогодні ще більше, ніж у минулі роки, утвердилось уявлення про те, що недоцільна постановка питання про вихід до єдиного визначення поняття права. Зауважимо, що навіть у радянській юриспруденції, коли визначення права мало бути єдино правильним та нав'язувалось ученим і практикам, насправді існували й використовувались різні його дефініції.

Стрімкість змін у житті сучасного суспільства, дедалі більша його індивідуалізація та глобалізація відображаються в кардинальних змінах правової реальності, що позначається на всьому використовуваному правовому інструментарії та професійній підготовці юристів. При цьому помітні не лише зростаюча антропологізація та аксіологізація права, а й дедалі більша його духовна спрямованість, що дисонує з усталеним протягом століть раціоналізмом і відокремленням правових нормативів від релігійних канонів. У призмі нової актуальності набувають питання аксіоматичних начал (постулатів) права.

У сучасному філософському словнику постулат (лат. *postulatum* – вимоги) визначається як стан, який служить

підставою для здійснення змістовних міркувань і висновків. При цьому йдеться про те, що навряд чи допустиме ототожнення постулату з аксіомою, оскільки постулат передбачає меншу строгість і лінійність висновків, відсутність жорсткого слідування правилам логічної функції, що саме дає змогу розрізняти сфери застосування аксіом (природно-наукове знання) і постулатів (соціогуманітарне знання). Показово, що наявність у системі знання постулатів характеризує її як досить розвинену з позиції рефлексії над своєю логічною структурою та еволюцією [7, с. 787].

Помітно, що сучасна юриспруденція як система знань виробила свої аксіоматичні начала, які можуть бути представлені як постулати права. Вважаємо, що постулати права не варто ототожнювати з принципами права, які як основоположні ідеї пронизують усю правову сферу.

Високий рівень формалізації правової сфери привів до того, що визначальним постулатом стає праворозуміння, а побудова правової теорії (юриспруденції) часто здійснюється за допомогою аксіоматичного методу як роботи з формалізованою системою (системою права або правовою системою) [8, с. 107–114].

Серед найважливіших постулатів права, які забезпечують аксіоматичний характер правової сфери, виділяється постулат правового дуалізму, виражений у поділі права на природне й позитивне, об'єктивне та суб'єктивне, приватне й публічне, матеріальне та процесуальне.

Отримав визнання постулат, часто іменованій правовим плюралізмом, що виступає як наявність у правовому житті різноманітних джерел права. У системі соціального регулювання використання терміна «джерела права» дає можливість, по-перше, відмежувати сферу права від інших сфер соціального життя, по-друге, забезпечити різноманітність використовуваних у правовому житті суспільства джерел права, а по-третє, виділити зв'язки, що існу-

ють між джерелами права, та вийти до системи джерел права.

У розвитку сучасних правових систем превалювання одного із джерел права у вигляді придушення інших джерел права (правовий монізм) не допускається. Характерна у зв'язку із цим практика радянської правової системи показала неспроможність такого походу. Сьогодні законодавче (статутне) право з його основним джерелом – нормативно-правовим актом – не лише переживає серйозну кризу, а й дедалі більшою мірою включає у своє середовище використання прецедентного права, нормативних договорів, правових звичаїв, юридичної доктрини тощо. Особливо яскраво прояви постулату правового плюралізму виражені в затвердженні системи джерел права та їх ієрархії.

Інший значущий постулат пов'язаний із цілісністю правової системи та постає як постулат правової цілісності. Він фіксує два важливі моменти правового буття: по-перше, у соціумі за допомогою права досягається з'єднання в ціле певних спільностей людей, для яких правові нормативи й рішення виступають об'єднуючим фактором; у сучасному світі неможливо уявити існування суспільства як ціле поза правом і без права; по-друге, не можуть розглядатись як право навіть такі значущі його складники, як правова норма, правовідносини, акти реалізації права тощо. Відомо, що навіть до догми права, за всього її значення для механізму дії права, не може бути зведене право. Постулат правової цілісності спрямований на визнання багатогранності правового буття та незвідність права до одного з його складників.

Постулат правової забезпеченості пов'язаний, по-перше, з легалізацією й легітимацією права, по-друге, з утвердженням суворо визначеної послідовності дій (процедурою, процесом), а по-третє, із застосуванням державного та іншого передбаченого примусу.

Зрештою, аксіоматичне значення для права має приналежність до пев-

ної правової сім'ї, що виражається за допомогою постулату правової приналежності. Питання про правову належність має принципове значення не лише з позиції історії розвитку певної правової системи, а й для ефективного вирішення проблем правової політики, особливо в умовах процесів глобалізації міжнародного права та інтеграції національних правових систем. Вирішальне значення під час визначення приналежності правової системи до певної правової сім'ї мають ті чинники, які дають підставу констатувати таку належність. Систему цих складників іменують правовим стилем, до його змісту включають п'ять факторів: історичне походження й розвиток правової системи, панівну доктрину права та її специфіку, специфічні правові інститути, джерела права та їх інтерпретацію, особливості правової ідеології. Кожна національна правова система має свій стиль, однак у ньому є щось спільне, що дає змогу свідчити про правову належність цієї правової системи до будь-якої правової сім'ї.

Таким чином, аксіоматичні начала права складають постулати праворозуміння, правового дуалізму, правового плюралізму, правової цілісності, правової забезпеченості й правової приналежності.

Розглядаючи процес розвитку права в різних культурах і цивілізаціях, можна виділити такі явища:

1) парадигми донаукового праворозуміння (міфологічне, теологічне), які існували в період, коли юриспруденція ще перебувала в стадії становлення та не існувала як самостійна галузь гуманітарного знання;

2) парадигми наукового праворозуміння, коли відбувся поділ сфер релігійного й світського та коли розвиток світської сфери став визначатись раціональністю, зав'язаною на можливостях людського розуму. Інакше парадигми цього періоду (нормативна, соціологічна, психологічна тощо) можуть бути названі парадигмами юридичного раціоналізму;

3) парадигми постнаукового праворозуміння, існування яких припадає на добу постмодерну, коли відбувається криза раціональності та з'єднуються знання й віра, закономірності та випадковості, істина й цінність. Парадигми цього періоду (антропологічна, комунікативна, інтегративна, ціннісно-нормативна тощо) можуть бути названі парадигмами праворозуміння постмодерну.

Загалом на основі представлених підходів до правової реальності, а також з урахуванням принципових змін у праві й державі доби постмодерну можна запропонувати визначення поняття права, яке відображає одну з можливих парадигм праворозуміння – ціннісно-нормативну, що виражає імунну властивість права та його спрямованість на ефективність і надійність функціонування. Право – це історично сформована, морально обґрунтована й релігійно вивірена, легалізована ціннісно-нормативна система, розрахована на загальне визнання (легітимацію) і відповідну поведінку людей, організацій, соціальних спільнот, у якій використовуються процедури, формалізовані рішення та державний примус для попередження й вирішення конфліктів, збереження соціальної цілісності.

Специфіка пропонованого праворозуміння виражається насамперед в уявленні про право як ціннісно-нормативну систему, що підкреслює не лише нормативний, а й ціннісний сенс усього механізму дії права. Із цих позицій право є вираженням надійності та спрямовується на закріплення, ранжування, перерозподіл та охорону існуючих цінностей, а також на інформування про цінності, які таким чином стають цінностями права. Водночас у самому праві складаються різноманітні специфічні цінності (правові цінності), які несуть у собі цивілізаційні й культурні відкладення, пов'язані з розумінням свободи, справедливості, порядку, збереження себе, близьких і всієї соціальної цілісності.

У ціннісно-нормативному праворозумінні виражається імунна властивість

права та його трансляція через століття й покоління за допомогою правового менталітету, правових традицій, правових інститутів, що дає можливість простежити історичну зумовленість права, його моральну обґрунтованість і відповідність традиційним релігійним підставам.

Важливо підкреслити, що ціннісно-нормативна система права розрахована на її визнання народом, тобто легітимацію, яка забезпечує цій системі надійність, дієвість та ефективність. Безперечно, легітимність – це лише важлива передумова того, щоб правовий механізм функціонував, оскільки навряд чи можна вирішити завдання правового впливу, не використовуючи такі правові інструменти, як стійкі процедури, формалізовані рішення та засоби державного примусу.

Зрештою, центральними ідеями ціннісно-нормативного праворозуміння виступають, по-перше, конфліктне призначення права, а по-друге, необхідність збереження існуючої соціальної цілісності. Імунна характеристика права та її вираження в професії юриста пов'язується з можливостями попередження виникнення конфліктних ситуацій, а за виникнення конфліктів – оптимального їх вирішення. Так само надійність права як відображення його імунної властивості з моменту його становлення й донині пов'язується із забезпеченням цілісності людського існування від роду та племені в стародавньому суспільстві до сім'ї й держави в сучасному житті.

Використання в сучасному праві ціннісно-нормативного типу легітимації дає змогу долати розрив, що посилюється, між соціальною ситуацією та правовою нормою. Саме імунна характеристика права пов'язана із ціннісною легітимацією правової системи. При цьому необхідно підкреслити, що право завжди виступає як ціннісно-нормативна система. Інша справа – з'ясування відповіді на питання про те, у яких обсягах і за якими напрямками цей ціннісний складник використовується для

вирішення конкретних завдань забезпечення механізму дії права.

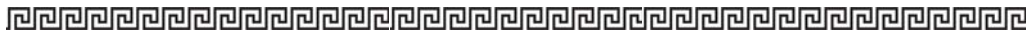
Імунна властивість права зумовлює його особливості як особливої нормативної сфери належного, єдність цієї нормативності із цінностями права та правовими цінностями. У зв'язку із цим використання поняття «легітимність» у ставленні до права як підпорядкування йому всіх можливих зацікавлених осіб є також вираженням імунної характеристики права – надійності соціального буття.

Варто сказати, що імунна властивість права підривається інфляцією права, яка, зокрема, виражається в невідповідності кількості правових нормативів соціальним потребам людини й суспільства.

В Україні особливо зрима ця інфляція у сфері законотворчості, де кількість законодавчих актів починає переходити всі розумні межі. Прагнення до дедалі більшої кількості законів не приводить до підвищення їх ефективності, а навпаки, робить їх в очах населення більш приниженими, такими, що втрачають ореол відомої висоти й надзвичайності. Інфляція права проявляється у вигляді невідповідності положень і нормативів чинного законодавства нормам Конституції України, у винесенні державно-владних рішень, розбіжних із вимогами верховенства права й верховенства закону, у нездійсненні винесених судових рішень тощо. Загалом інфляція в правовій сфері може свідчити про нездатність існуючої державної влади відповідати принципам і вимогам правової держави. Інфляція права призводить до підміни механізму дії права іншими формами й засобами соціального та асоціального регулювання, а отже, призводить до підриву імунних можливостей права.

Імунний характер права помітно позначається на використанні різноманітних правових засобів. Зокрема, стосовно використовуваних правових санкцій вони можуть бути розділені на «автоматичні» та «неавтоматичні», при цьому перші застосовуються без виник-

нення спеціальних юридичних фактів. Найбільш широке поширення «автоматичні санкції» отримали в міжнародному праві. Зауважимо, що як особливий вид правових санкцій «автоматичні санкції» зумовлені юридичними фактами у вигляді протиправної або заслуженої поведінки адресата, негайного їх здійснення та незмінного правового статусу адресата [9, с. 18–19].

На нашу думку, правове життя має не лише координуватись за допомогою науково обґрунтованої, стратегічно та тактично вивіреної правової політики, а й спиратись на використання імунних властивостей права та різних засобів апологізації права.

Апологізація права за доби постмодерну повинна здійснюватись з урахуванням кризи тих фундаментальних характеристик права, якими воно володіло в епоху модерну (об'єктивізму, раціональності, фундаменталізму, стабільності й одномірності). Тому так важливо виявити ті позитивні риси, які склали основу існування права епохи постмодерну. Можна погодитись із думкою І.Л. Честнова про те, що такими мають стати, по-перше, визнання для права мінливого змісту, тобто опора не так на статику, як на динаміку права за збереження його нормативності; по-друге, з'єднання в праві об'єктивності, що виражає його нормативність, та активності суб'єкта; по-третє, поєднання в праві протилежних елементів (належного й сушого, матеріального та ідеального, загального й особливого тощо), що забезпечить діалоговий характер права [10, с. 29].

У наш час право неминуче модифікується в ціннісно-нормативну систему з ієрархізованою системою цінностей у правовій сфері з уявленнями про можливість розбіжностей між такими визначальними цінностями, як свобода, справедливість і порядок, та у зв'язку із цим із ситуативною перевагою кожної із цих цінностей правового буття, що відображає імунну функцію сучасного права та досягнення ним дієвості, ефективності й надійності.

Ключові слова: міське право, імунні властивості права, ціннісно-нормативне праворозуміння.

У статті на прикладі формування й функціонування міського права показано виконання правом своїх імунних функцій, які виражаються також у його спрямованості на зменшення кількості неправомірних дій за рахунок формування системи правових засобів. Для сучасного міського права стає дедалі характернішим центрування цих правових засобів довкола суб'єкта права, який починає відігравати принципову роль у правовому житті.

В статтє на примере формирования и функционирования городского права показано выполнение правом своих иммунных функций, которые выражаются также в его направленности на уменьшение количества правонарушений за счет формирования системы правовых средств. Для современного городского права становится все более характерным центрирование этих правовых средств вокруг субъекта права, который начинает играть принципиальную роль в правовой жизни.

The article on the example of the formation and functioning of city law shows the fulfillment of the right of its immune functions, which are expressed, among other things, in its focus on reducing the number of illegal actions due to the formation of a legal system. For modern city law, it becomes increasingly characteristic to center these legal means around the subject of law, which begins to play a principled role in the legal life.

Література

1. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Н. Луман ; пер. с нем. И.Д. Газиева ; под ред. Н.А. Головина. – СПб. : Наука, 2007. – 643 с.
2. Армепул Константин. Ручная книга законов, или Шестикнижие, или о законах

судебных, обрядах вольности и возвращения имущества : в 2 ч. / Константин Арменопул. – СПб. : Сенатская тип., 1854. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://search.rsl.ru/ru/record/01002941167>.

3. Шугуров М.В. Правовая субъектность и инверсии современной культуры / М.В. Шугуров // *Общественные науки и современность*. – 2005. – № 1. – С. 79–85.

4. Муравский В.А. Актуальное право: происхождение, сущность, источники, соотношение с законом : [монография] / В.А. Муравский. – Екатеринбург : Изд-во Гуманитарного ун-та, 2004. – 444 с.

5. Философия права / под ред. О.Г. Данильяна. – М. : Эксмо, 2006. – 416 с.

6. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.

7. Новейший философский словарь / науч. ред. А.А. Грицанов. – 3-е изд., испр. – Минск : Книжный Дом, 2003. – 1280 с.

8. Оборотов Ю.Н. Правопонимание как аксиоматическое начало (постулат) права / Ю.Н. Оборотов // *Право Украины*. – 2001. – № 1. – С. 107–114.

9. Васильев П.В. Автоматические санкции в российском праве (теория, практика, техника) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / П.В. Васильев ; Нижегородская академия МВД России. – Нижний Новгород, 2014. – 35 с.

10. Честнов И.Л. Теоретико-методологические основания взаимоотношения общества и права / И.Л. Честнов // *Право и общество: от конфликта к консенсусу* / под общ. ред. В.П. Сальникова, Р.А. Ромашова. – СПб., 2004. – С. 25–33.

